

Др Душан МАРТИНОВИЋ

СТАЊЕ БИБЛИОЛОШКЕ НАУКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ ДАНАС

Библиологија као наука о књизи у свијету и код нас све више добија на значају и у развоју достиже завидни ниво, дајући пуни допринос „Гутенберговој галаксији” у Црној Гори.

На претходна два научна скупа посвећана стању науке и њеној перспективи у Црној Гори, које је организовала ЦАНУ 1986.¹ и 1993. године² подносио сам саопштења о потреби археографских (кодиколошких, текстолошких, филигранолошких и др. проучавања) и библиографских истраживања у Црној Гори, односно о актуелним проблемима археографских, библиолошких и библиографских проучавања Црне Горе. Цијеним за своју дужност и обавезу да на овом цијењеном научном скупу и пред овим уваженим аудиторijумом који се данас одржава кажем нешто укратко о постигнутим научно-истраживачким резултатима у поменутима областима знања и о стању библиолошке науке и њених дисциплина у Црној Гори данас.

Онда сам пледирао да надлежни органи – тада сизови и секретаријати Извршног вијећа СРЦГ, па доцније фондови и министарства – поклоне више пажње и одобре више средстава за регрутовање кадрова и истраживања у назначеним научним дисциплинама. Од

¹ *Истраживања у области музеологије, архивистике и библиотекарства.* – У: Стање, улога и развој науке у Црној Гори, ЦАНУ. Научни скупови, књ. 14, Титоград, 1986, стр. 338-341. П. о.

² *Актуелни проблеми археографских, библиолошких и библиографских истраживања у Црној Гори.* – У: Могућности и перспективе развоја науке у Црној Гори, ЦАНУ, Нучни скупови, књ. 24. Реферати и дискусије са скупа о науци, Подгорица, 29. и 30. октобар 1992. Подгорица, 1993, стр. 305-318. Резюме. П. о.

онда до данас, учињен је велики помак и остварени импресивни научни резултати у области библиологије – библиотекарства и библиографије, што није случај са другим библиолошким гранама – археографијом и књижаством, на примјер.

Археографија, која има превасходни задатак да проучава рукописне књиге, тзв. манускрипте, и стару књигу уопште, није богзна узнапредовала у нас, јер нијесмо имали специјалиста – археографа. То је можда и апсурдно и права штета да Црна Гора у којој је, како то у једној прилици рече метафорички академик и књижевник Чедо Вуковић: „Књига је у Црној Гори домаће чељаде”, а зна се како домаћу чељад треба третирати, његовати и пазити.

Знано је да Црна Гора има богату хиљадугодишњу традицију преписивања и илуминирања кодекса и манускрипта у скрипторским радионицама Црногорског приморја (Котор, Превлака), сјеверне Црне Горе (Пљевља, врхбрзнички скрипториј, Бијело Поље – Никољац, Заступ и др., Морача), скадарским и цетињским скрипторијуми, итд. Али, на жалост, на несрећу или срећу наше културе, сви ти драгоцјени покретни споменици су временом отуђени и налазе се у државним књигохранилиштима и приватним колекцијама диљем Европе, и другдје, а да ми притом немамо ни ваљану евиденцију – попис гдје се све наше културно благо налази, а камоли обраду тих драгоцјених рукописних књига. Дакле, из наших сакралних објеката нестале су најдрагоцјеније рукописне књиге.

Истина, ја сам својевремено ангажовао, када сам био директор Централне библиотеке Црне Горе, екипу археографа Народне библиотеке Србије и неке новосадске експерте да изуче оно шта нам је остало. И они су завршили проучавање рукописне књиге Цетињског манастира 13-18. вијека, и луксузна књига о тој проблематици је штампана. Такође је проучавана књижна бјелопољска збирка (ман. Никољца и Подврха); књиге су однесене у Народну библиотеку у Београду ради археографских изучавања и конзервације, гдје се и данас налазе и проучавају. Ваљда ће, према мојим сазнањима, ускоро бити завршено њихово проучавање и рукопис припремљен за објављивање, а књиге, дакако, враћене својим власницима.

Када је ријеч о штампаној књизи, као што знате, 1994. године прославили смо поламиленијумски јубилеј ћириличке штампане књиге – прве на словенском југу. Круна тог величанственог јубилеја и трајни споменик његов су четрдесетак књига – монографија,

зборника радова, хрестоматија и др. монографских публикација, као и фототипска и факсимилна издања Црнојевића инкунабула: *Псалтир с посљедовањем* из 1495 (фототипски штампан 1986), *Октоих првогласник* из 1494 (1987) и *Молитвеник* из 1495/96 (1993). *Приликом приређивања репринт издања сваки егземплар је нумерисан и самим тим заштићен као библиофилско издање.*³

Што се тиче, библиотекарства као гране библиологије, у посљедњим деценијама постигнути су импресивни резултати. Данас имамо публиковане монографије и студије о библиотекама Цетиња – Националној и Градској, народним библиотекама Бара, Никшића, Подгорице, – благодарећи више приватној иницијативи. Имамо и неке веома успјеле зборнике радова с научних скупова о народним библиотекама, скрипторијима и манастирским библиотекама у Црној Гори.

Посебни успјех и колосални резултати су постигнути у области ретроспективне библиографије – четворотомног пројекта „*Црногорска библиографија 1494-1994*”, за који је, донедавно, имало нешто више разумијевања и финансијске потпоре надлежних ресорних органа. Већ су обзнањене 27 књига углавном волуминозних, енциклопедијског формата, свеукупног опсега 13.014 страница формата А-4 (или 1.627 штампарских табака), са преко 203.000 библиограф-

³ И Издавачко предузеће „Обод” из Цетиња објавило је репринт-издање Црнојевића инкунабула према фототипијама и факсимилним издањима које смо својевремено припремили и издали као библиофилска нумерисана издања, и, не позивајући се на „предлошке” у ствари заштићена издања, што се с разлогом може назвати *пиратством у издаваштву*. Како то најчешће бива када нестручњаци припремају овако деликатна издања; сва издања су сведена на формат *Молитвеника* и, чинећи на тај начин недопустиве грешке; из анекс студије „Молитвеник Ђурђа Црнојевића 1495/96. године” тројице аутора: Е. Љ. Немировског, К. Мано-Зиси и др Д. Ј. Мартиновића – ауторизовали су као брошуру првог аутора, а мене избрисали као једног од аутора (чак изостављајући мој објављени текст), који сам посебно заслужан за појаву овог факсимилног издања и стога што сам прије више година у Лењинграду платио колор-фотографисање сачуваног фрагмента *Молитвеника*, уредио факсимилно издање – графички припремио и пратио скенирање!).

*

Треба истаћи да је у склопу прославе „Пола миленијума Октоиха првогласника – прве штампане ћириличке књиге на словенском југу” у сусрет 1994. години, и доцније, на свјетлост дана се појавило неколико посебних дјела, монографија и зборника радова, научно заснованих, које бацају нову свјетлост на рад Црнојевића штампарије и најглавнијих личности везаних за њу.

ских јединица, не рачунајући још описане примјерке инкунабула с краја 15. вијека (када је ријеч, на примјер, о *Октоиху првогласнику* из 4/17. јануара 1494. године описано је свих сачуваних и у научном оптицају познатих 108 егземплара, а историографији се раније знало за свега десетак примј.) и свеколики број сачуваних и у науци регистрованих палеотипа из 16. вијека, као и десет књига изван овог формата, али комплементарних овом капиталном мултидисциплинарном пројекту, обима 3.047 страница, са око 190 штампарских табака и близу 20.000 бфј.

Као главни и одговорни уредник с поносом истичем да ни једна држава Земљинога шара није тако и толико, свестрано библиографски истражена и представљена. Тренутно су приведена крају још три рукописа, а у току су истраживања још на три. Да није новац за ову намјену даван исувише рестриктивно, одговорно тврдим да би још у дане јубилеја (1994) Пројекат ретроспективне библиографије Црне Горе био завршен на задовољство свих нас. Десило се, међутим, да посљедњих двије-три године, Буџетом Скупштине Републике Црне Горе – ставка за „Црногорску библиографију 1494-1994” је спојена са ставком за „Стенографске биљешке”, што није било ни нормално, ни природно, некакав „вјештачки спој”, на шта сам у Министарству финансија реаговао „чудећи се чуду”. Моје реаговање је било узалудно: умјесто да се нелогично исправи – почетком 2003. године престало је финансирање Пројекта, иако је он, понављам, капиталан, по мишљењу многих мјеродавних – епохалан, за нашу науку и културу.

И биографија (наука о биографијама) и персоналне библиографије (био-библиографије) досегле су висок ниво – остварени су завидни резултати.

ЦАНУ у оквиру своје богате издавачке продукције објавила је неколико својих јубиларних издања (1983, 1993) и 2003. поводом три деценије свога постојања – јубиларну монографију „Црногорска академија наука и умјетности 1973-2003.” (Подгорица, 2003, 342 стр.), у којој су обзнањене 122 селективне био-библиографије редовних, ванредних, дописних и иностраних чланова Академије. Уз то, објелоданила је или су у припреми 11 зборника радова посвећених живим академицима и 37 споменица преминулим члановима ЦАНУ.

И Универзитет Црне Горе у потоње вријеме поклања дужну пажњу овим дисциплинама. Три споменице (двје Правног факултета 1997. и 2002. године и једна Економског факултета садрже тако-

ђе значајне био-библиографске скице наставног особља). Поводом четири деценије Економског факултета 2000. године објављена је луксузна монографија о наставницима, научницима, сарадницима, студентима (дипломираним економистима 1964-2000). Академик Милица Костић публиковала је почетком 2001. године монографију Института за друштвено-економска истраживања 1965-2000, са научним посленицима и сарадницима ИДЕИ, и пописом студија и пројеката које је Институт урадио током тридесетпетогодишњег постојања. На жалост, овај вриједни и веома значајни институт је у међувремену укинут?!

И о штампарству као предмету проучавања библиолошке науке, поред низа чланака и расправа у серијским публикацијама, постоје четири-пет успјелих књига аутора Душана Д. Вуксана, др Ника С. Мартиновића, Буда Симоновића, др Здравка Делетића и овога који вам говори.

Укратко: објављено је око 150 монографских публикација (књига и брошура) из библиолошких дисциплина, што представља једну богату библиотеку и незамјењиви мајдан података.

Уз то, био-библиографска грађа објављивана је у разним црногорским серијским публикацијама. Само у часопису *Библиографски вјесник* (ЦНБ, Цетиње) објављено је преко 145 био-библиографија и некролога. Био-библиографије су објављиване и у другим црногорским часописима (*Историјским записима*, годишњацима *Поморског музеја* и *Поморског факултета* у Котору, *Зборнику Бочка* у Херцег-Новом, пљеваљским *Мостовима* и другдје). Ову свеколику, врло драгоцјену грађу треба такође библиографски обрадити и библиографију публиковати у некој од постојећих библиографских публикација...

У закључку ваља нам рећи да наведена библиографска и био-библиографска грађа представља незамјењиву базу података за израду Енциклопедије Црне Горе и других лексикографских издања.

*

И, најпослије, када је ријеч о перспективи библиолошких наука у Црној Гори, моја је жеља, као једном од њених утемељивача, да свој развој наставе узлазним трендом. Постоје извјесни потенцијали – млађи кадрови који се окупљају око новопокренутог Библиолошког гласника (појавио се бр. 1-2 за 2003; бр. 1-2/2004), органа

Удружења библиотекара Црне Горе, са уредником др Здравком Вукчевићем на челу, који треба финансијски подржати и тако му омогућити да окупља еминентне сараднике-библиологе и изван граница Црне Горе, који ће допринијети изучавању црногорске културне баштине.

Постоје и још два часописа са већ значајном традицијом: *Библиографски вјесник*, орган Централне народне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић” на Цетињу, који излази више од три деценије (1961-1964; 1976-2003); до сада је изашло 37 једнобројева, 12 двобројева и 7 тробројева (што ће рећи: 84 броја у 58 свезака) и *Гласник* овдашње Народне библиотеке „Радосав Љумовић”, који се појавио у десетак свезака (једнобројева и двобројева).

Мислим да би Библиографско одјељење Централне библиотеке требало подржати, и обавезати (ингеренције Министарства културе Црне Горе), да редовно обрађује текућу библиографију, што је уједно и законска обавеза ове, као што је то случај са другим националним библиотекама.

Сматрам да треба сачинити један пројекат (при ЦАНУ, или некој другој научној институцији) о књижарству Црне Горе, које има дугу традицију, што је и природно када се има у виду више од пола миленијума издавачке продукције наше књиге у Црној Гори и Венецији. Божидар Вуковић-Подгоричанин је око давне 1530. године основао у Милешеви прву књижару код Јужних Словена (четири деценије прије оне Кара-Трифуна у Скопљу), одакле су Божидарове књиге дистрибуиране по словенским манастирским и другим књигохранилиштима. И син му Вићенцо „аквизитерски” је продавао палеотипне књиге на православном простору Европе.

У 19. вијеку било је више књижара у Боки Которској (у Котору неки М. Петровић, Херцег-Новом: Јово Секуловић); на Цетињу је Јован Павловић 1881. имао „Књижару са антикварницом”, итд.

Овакав скуп, састављен од еминентних научника и стручњака, не треба убјеђивати у научну цјелисходност и друштвену оправданост проучавања безмало петвјековне књижарске мреже и традиције у Црној Гори.

Др Душан МАРТИНОВИЧ

ПОЛОЖЕНИЕ БИБЛИОЛОГИИ В ЧЕРНОГОРИИ СЕГОДНЯ

Резюме

Значение библиологии как науки о книге во всем мире все больше возрастает. Также и в Черногории она достигла достаточного уровня. Автор уже несколько раз (1986. и 1993) указывал на необходимость археографических, библиоложских и библиографических исследований в этой области. В свое время, как директор Национальной библиотеки Черногории, автор ангажовал археографов из Белграда и Новог Сада, которые результаты своих исследований опубликовали в книге „Рукописные книги Цетиньского монастыря 13-18 в. в. (Цетинье, 1991). Кроме книг Цетиньского монастыря были изучены и книги из белопольских монастырей (мн. Николец и церковь Подврх). Часть этих книг была отнесена в Народную библиотеку в Белград на консервацию.

В 1994 году был отмечен юбилей 500-летия кирилловской печатной книги на словенском юге, по поводу которого в Черногории и во всем мире было опубликовано около сорока публикации – монографий, хрестоматий, сборников итд.

Так же были опубликованы фототипии и факсимили книг из типографии Черноевича: *Псалтир с воследованиєм (1986)*, *Октоих первогласник (1887)* и *Молитвеник (1993)*.

В области библиотечного дела также имеются определенные успехи. Опубликовано многочисленные монографии и эссеи о городах: Цетинье, Никшиче, Подгорице, Баре, Ульцине и др. Опубликовано и материалы двух научных конференций: *150 лет народных библиотек в Черногории (Цетинье, 1986)* и *Скриптории и монастырские библиотеке в Черногории (Цетинье, 1989)*.

Особо значительные результаты постигнуты в области библиографии. Опубликовано 27 книг энциклопедического формата, которые содержат 13.014 страниц, са свыше 203. 000 библиографических единиц. Также опубликовано и 10 отдельных библиографий . ЦНБ „Джурдже Черноевич” на Цетинье выпустила свыше десяти персональных библиографий, а также и ЦАНУ и Универзитет Черногории (Юридический и Экономический факультет) выпустили несколько юбелейных публикаций, а ЦАНУ также опубликовала свыше 20 персональных библиографий мемориального типа.

Персональные библиографии публиковались во многих черногорских журналах.

В Черногории существуют три журнала посвященных тим темам: *Библиографски вјесник (Цетинье, 1961-1964; 1976-2004)*, *Гласник Народне библиотеке „Радосав Љумовић” (Подгорица, 1994-2004)* и *Библиолошки гласник (Подгорица, 2003-2004)*.

